

Abp Damian Zimoń

Instrukcja Arcybiskupa Katowickiego dotycząca liturgii

I. Uwagi wprowadzające

Jednym z najpilniejszych zadań ludu Bożego, pasterzy i wiernych, jest stała formacja biblijna i liturgiczna (por. *Novo millennio ineunte*, nr 15). Zadanie to jest ciągle aktualne.

Z tego powodu ostatnie posiedzenia gremiów doradczych arcybiskupa dotyczyły odnowy w zakresie liturgii eucharystycznej. Temat ten był przedmiotem obrad Rady Kapłańskiej, Rady Duszpasterskiej, Komisji Liturgicznej i Komisji Muzyki Sakralnej w Archidiecezji.

Zaleca się przede wszystkim studium dokumentów Kościoła dotyczących liturgii eucharystycznej. Są to:

- *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego* z roku 2000;
- Jan Paweł II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia* z roku 2003;
- Benedykt XVI, Adhortacja posynodalna *Sacramentum caritatis* z roku 2007;
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Instrukcja *Redemptionis Sacramentum* z roku 2004;
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Rok Eucharystii. Wskazania i propozycje* z roku 2004.

Wspomniane dokumenty zwracają uwagę między innymi na następujące zagadnienia: formacja liturgiczna, czynne uczestnictwo, piękno celebracji.

II. Formacja liturgiczna

Liturgia wymaga inicjacji i zrozumienia zawartego w niej Bożego wezwania. Jan Paweł II zachęcał: „Zadaniem do wykonania pozostaje wciąż jeszcze duszpasterstwo liturgiczne, które pozwoli z bogactwa liturgii obficie czerpać moc spływającą z Chrystusa na wszystkie członki Jego Ciała, którym jest Kościół” (*Vicesimus quintus annus*, nr 10).

Formacja liturgiczna, droga mistagogii, pomaga wiernym głębiej wnikać w sprawowane tajemnice, gdyż „najlepszą katechezą o Eucharystii jest sama Eucharystia dobrze celebrowana” (*Sacramentum caritatis*, nr 64). Liturgia ma bowiem z samej swej istoty pedagogiczną zdolność wprowadzania wiernych w pojmowanie celebrowanej tajemnicy. Dlatego zaleca się, aby w formacji liturgicznej uwzględniać objaśnienie obrzędów w świetle wydarzeń zbawczych oraz wprowadzenie wiernych w znaczenie znaków zawartych w obrzędach. Należy także ukazać wiernym znaczenie obrzędów w powiązaniu z życiem chrześcijańskim we wszystkich jego wymiarach, pracy i zaangażowań, myśli i uczuć, aktywności i wypoczynku (por. *Sacramentum caritatis*, nr 64).

III. Autentyczne uczestnictwo

Sobór Watykański II położył szczególny nacisk na czynne, pełne i owocne uczestnictwo całego Ludu Bożego w celebracji eucharystycznej. Mimo, iż uczyniono wiele

w tym względzie, „nie powinniśmy ukrywać faktu, że niekiedy objawia się pewne niezrozumienie znaczenia tegoż uczestnictwa. Wypada przeto jasno stwierdzić, że przez to wyrażenie nie rozumie się jedynie prostej zewnętrznej aktywności podczas celebracji” (*Sacramentum caritatis*, nr 52). Czynne uczestnictwo winno być rozumiane w sensie głębszym, począwszy od większej świadomości tajemnicy, która jest celebrowana, aż do jej związku z codzienną egzystencją.

Soborowa Konstytucja o liturgii wzywała wiernych, by nie uczestniczyli w liturgii eucharystycznej „jak obcy i milczący widzowie”, ale by „w świętej czynności uczestniczyli świadomie, pobożnie i czynnie” i postulowała, by wierni „byli kształtowani przez słowo Boże, posilali się przy stole Ciała Pańskiego i składali Bogu dzięki, a ofiarując niepokalaną hostię nie tylko przez ręce kapłana, lecz także razem z nim, uczyli się samych siebie składać w ofierze i za pośrednictwem Chrystusa z każdym dniem doskonalili się w zjednoczeniu z Bogiem i wzajemnie z sobą” (48).

IV. Ars celebrandi

Jednym z warunków sprzyjających uczestnictwu Ludu Bożego w świętym obrzędzie jest odpowiednia jego celebracja. Ars celebrandi wypływa z wiernego posłuszeństwa wobec norm liturgicznych w całej ich spójności (por. *Sacramentum caritatis*, nr 38). Zachęca się kapłanów do wierności normom liturgicznym, które są „konkretnym wyrazem autentycznej eklesjalności Eucharystii; takie jest ich najgłębsze znaczenie. Liturgia nie jest nigdy prywatną własnością kogokolwiek, ani celebransa, ani wspólnoty, w której jest sprawowana tajemnica” (*Ecclesia de Eucharistia*, nr 52).

Piękno celebracji eucharystycznej prowadzi do zaangażowania się w liturgię całej ludzkiej istoty. Dlatego trzeba docenić wszystkie formy komunikacji przewidziane w liturgii: słowa i śpiew, gesty i milczenie, ruch ciała, kolory liturgiczne oraz paramenty (por. *Sacramentum caritatis*, nr 40).

Należy zwrócić uwagę na piękno liturgii, które stanowi część sprawowanej Eucharystii. Nie jest więc ono „jedynie czynnikiem dekoracyjnym liturgii; ono jest jej elementem konstytutywnym, gdyż jest atrybutem samego Boga i Jego Objawienia” (*Sacramentum caritatis*, nr 35).

W celebracji liturgicznej znaczące miejsce zajmuje śpiew liturgiczny. „Śpiew, jako element liturgiczny, winien być włączony we właściwą formę celebracji. W konsekwencji wszystko – tekst śpiewu, melodia i wykonanie - powinno odpowiadać znaczeniu celebrowanej tajemnicy, poszczególnym częściom obrzędu oraz okresowi liturgicznemu” (*Sacramentum caritatis*, nr 42).

V. Wskazania duszpasterskie

1. Pierwszym odpowiedzialnym za formację liturgiczną w parafii jest kapłan. Winien on konsekwentnie dążyć do tego, by czynić parafię i rodziny „domem i szkołą komunii” (*Novo millennio ineunte*, nr 43), czego źródłem i przykładem jest Eucharystia. Msza św. jako doświadczenie osobistego spotkania z Bogiem oraz spotkania rodziny parafialnej na ofierze, pamiętce, uczcie i obecności Pana, czyni z uczestników jedno Ciało i uzdalnia ich do zanoszenia tego doświadczenia do swoich domów i środowisk życia.

2. Palącą potrzebą jest powołanie do istnienia parafialnych zespołów liturgicz-

nych, które będą czuwały nad rzetelnym przygotowaniem i właściwym rozumieniem poszczególnych celebracji, szczególnie niedzielnej Eucharystii. Do takiego zespołu powinni należeć: kapłan, opiekun służby liturgicznej, muzycy kościelni (organista, dyrygent chóru, scholi, psalterzyści, kantor), zakrystianin, osoba zajmująca się dekoracją świątyni. Ścisła współpraca tych osób przyczyni się do umocnienia świadomości, że dobrze przygotowana i przeżywana liturgia jest „źródłem i szczytem” życia chrześcijańskiego oraz najbardziej podstawowym elementem duszpasterstwa parafialnego.

3. Duże znaczenie dla wiernych ma samo przeżywanie liturgii przez kapłana. Ważne jest, by sam kapłan dobrze przygotował się do sprawowania Eucharystii, by był wierny przepisom liturgicznym i nie dokonywał zmian w niezmiennych częściach Mszy św., gdyż szkodzi to jedności kultu.

4. Wszyscy, którzy zajmują się wychowaniem dzieci, powinni zjednoczyć wysiłki i we wzajemnym porozumieniu dążyć do tego, aby dzieci już wówczas, kiedy mają jakieś pojęcie o Bogu i o sprawach Bożych, zgodnie z wiekiem i rozwojem osobowym przeżyły udział w Eucharystii (por. *Dyrektorium o Mszach świętych z udziałem dzieci*, nr 8). Rodzice, świadomi zadań, jakich podjęli się podczas chrztu swoich dzieci, mają obowiązek stopniowo uczyć je modlić się przez codzienną modlitwę z nimi oraz wdrażać do modlitwy prywatnej. Jeśli tak przygotowane dzieci już od wczesnych lat biorą udział we Mszy św. razem z rodziną, łatwiej zaczną śpiewać i modlić się we wspólnocie liturgicznej, a nawet będą już jakoś wyczuwać eucharystyczną tajemnicę (*Dyrektorium o mszach świętych z udziałem dzieci*, nr 10). Przychodząc do kościoła z małym, zwłaszcza bardzo ruchliwym dzieckiem, zachęca się, by zając miejsce z boku lub z tyłu kościoła, albo w osobnej kaplicy. W pewnych momentach Mszy św. (Ewangelia, homilia, przeistoczenie) należy zwrócić bacniejszą uwagę na zachowanie dziecka, by nie rozpraszać innych uczestników liturgii.

5. Sobotni wieczór należy już do niedzieli, dlatego przypomina się, że po godzinie 16⁰⁰ należy sprawować Mszę św. niedzielną. To samo dotyczy uroczystości: Msza św. w wieczór poprzedzający uroczystość powinna być sprawowana z danej uroczystości.

6. Dużą rolę w przeżywaniu liturgii ma całkowite milczenie przed jej sprawowaniem.

7. Wzywa się kapłanów, aby zachęcali wiernych na początku Mszy św. do aktywnego i wspólnego uczestnictwa w liturgii. Zaleca się także, aby w ramach przepowiadania tłumaczyli gesty i symbole liturgiczne. W przeciwnym wypadku z czasem mogą stać się dla ludzi nieczytelne. *Znaczącą pomocą* w przygotowaniu wiernych, także dzieci i młodzieży, do świadomego i pełnego uczestnictwa w Eucharystii jest wydawany w naszej archidiecezji modlitewnik *Skarbiec Modlitw i Pieśni*, który należy upowszechniać, stosować w liturgii i w katechezie.

8. W słowie wstępnym trzeba uwzględnić całe zgromadzenie liturgiczne. Wprowadzenie w liturgię nie może ograniczać się jedynie do odczytania intencji, których zasadnicze miejsce znajduje się w modlitwie powszechnej. Nie należy także przedłużać słowa wstępnego – ma ono być komentarzem, nie homilią.

9. Liturgia słowa winna być zawsze odpowiednio przygotowywana oraz przeżywana. Dlatego poleca się, by przykładano wielką wagę do czytania lekcji przez lektorów dobrze do tego przygotowanych. Zaleca się większe zaangażowanie dorosłych do czytania słowa Bożego i śpiewu psalmu responsoryjnego oraz zwracanie uwagi na to, by w czasie Mszy dla dorosłych słowo Boże czytali dorośli. Należy także stale i w pogłębiony sposób przygotowywać młodzież do czytania i śpiewu w liturgii słowa. Zachęca się kapłanów do codziennego głoszenia homilii, co ma bardzo duży wpływ na zwiększenie liczby uczestników Eucharystii i przyjmujących Komunię św. w tygodniu.

10. Wstęp i zakończenie modlitwy wiernych odmawia zawsze główny celebrans.

11. Przygotowanie ołtarza do liturgii eucharystycznej i – godne polecenia – przynoszenie darów ofiarnych na ołtarz rozpoczyna się po modlitwie wiernych.

12. Godne podkreślenia jest bogactwo teologiczne i duchowe modlitw eucharystycznych. Ich bogactwo ukaże się jednak w pełni wtedy, gdy wszystkie one (a nie tylko II Modlitwa eucharystyczna) będą stosowane w czasie celebracji Eucharystii.

13. Zaleca się, by ministrant trzymający patenę przyjmował Komunię Świętą jako ostatni. Potem w ciszy niech odprawia dziękczynienie po Komunii Świętej.

14. Należy podtrzymywać zwyczaj Wczesnej Komunii Świętej.

15. Wzywa się do starannego przygotowania Triduum Paschalnego jako centralnego wydarzenia w liturgii całego roku kościelnego. Nie należy rozpoczynać Wigilii Paschalnej przed godziną 20⁰⁰.

16. W czasie liturgii można wykonywać preludia organowe czy stosować roztropnie inne instrumenty muzyczne. Reguluje to Instrukcja Kongregacji Obrzędów „*Musicam sacram*” (5 III 1967): „Instrumenty muzyczne mogą być wielce pożyteczne w czynnościach liturgicznych, czy to wtedy, gdy towarzyszą śpiewowi, czy też grają solowo. W Kościele łacińskim należy mieć w wielkim poszanowaniu organy piszczałkowe (...) Inne natomiast instrumenty można dopuścić do kultu Bożego według uznania i za zgodą kompetentnej władzy terytorialnej, jeżeli nadają się lub mogą być przystosowane do użytku sakralnego, jeżeli odpowiadają godności świątyni i rzeczywiście przyczyniają się do zbudowania wiernych” (nr 62). *Instrukcja Episkopatu Polski o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II* (8 II 1979) dodaje: „Poza organami wolno używać w liturgii innych instrumentów z wyjątkiem tych, które są zbyt hałaśliwe lub wprost przeznaczone są do wykonywania współczesnej muzyki rozrywkowej. Wyłącza się z użytku liturgicznego, zgodnie z tradycją takie instrumenty, jak fortepian, akordeon, mandolinę, gitarę elektryczną, perkusję, wibrafon itp.” (nr 29). Istotną rzeczą jest także używanie instrumentów w sposób właściwy, „by odpowiadały świętości obrzędów, dodawały blasku kultowi Bożemu i służyły zbudowaniu wiernych (*Musicam sacram*, nr 63).

17. Jeśli w liturgii stosuje się odpowiednią muzykę instrumentalną albo jeżeli śpiewa chór czy schola, należy uwzględnić wspólny śpiew wiernych i zachować proporcję pomiędzy śpiewem całego zgromadzenia a śpiewem chóru lub scholi, czy utworami przeznaczonymi do wykonania na instrumentach. Zasada naprzemienności (np. wejście: śpiew całego zgromadzenia, przygotowanie darów: muzyka instrumen-

talna lub śpiew chóru bądź scholi, Komunia: wspólny śpiew, uwielbienie: muzyka instrumentalna lub śpiew chóru bądź scholi, zakończenie: śpiew całego zgromadzenia) może być konkretną propozycją realizacji ww. zasad.

18. Zachęca się do śpiewu tradycyjnych pieśni mszalnych oraz do nauki i ćwiczenia tych pieśni przed Mszą św. lub na katechezie, a także wyjaśniania ich teologicznej treści.

19. Hymn *Te Deum laudamus*, jako śpiew uwielbienia w liturgii Mszy św., należy stosować w pierwszym rzędzie w celebracjach uroczystości i świąt (także w Adwencie i Wielkim Poście), aby wierni pojęli jego doniosłe znaczenie. W dalszej kolejności można go śpiewać przy obchodzie jubileuszy: 25- i 50-lecia sakramentu kapłaństwa czy małżeństwa oraz w kolejnych dekadach urodzin od 50. roku wzwyż (tzn. 60,70, 80 itd.). Ze względu na dwie melodyczne wersje hymnu umieszczone w *Śpiewniku archidiecezji katowickiej (Ciebie, Boga, wystawiamy oraz Ciebie, Boże, wielbimy)* można zaproponować stosowanie pierwszej wersji w uroczystościach roku liturgicznego, zaś drugą w uroczystościach wiernych. W inne rocznice urodzin (np. 18. czy 30.) należy wprowadzać stopniowo bogaty repertuar śpiewów uwielbienia (*Śpiewnik archidiecezji katowickiej* nr 294-312).

20. Stała formacja organistów jest bardzo potrzebna. Zwraça się uwagę proboszczom, aby zachęcali organistów i odpowiedzialnych za muzykę i śpiew kościelny do udziału w spotkaniach formacyjnych. Należy przypominać, że organista ma towarzyszyć i przewodzić śpiewowi wiernych, a nie dominować nad wiernymi czy ich zastępować.

21. Należy dbać o to, by nie fotografowano i nie filmowano w czasie liturgii słowa. Fotograf winien zająć miejsce poza prezbiterium. Podczas większych uroczystości proboszcz miejsca winien zadbać o to, by do fotografowania były uprawnione wybrane osoby. Zasady fotografowania podaje Instrukcja Episkopatu Polski dotycząca fotografowania.

Powyższe wskazania zostały skonsultowane w czasie obrad archidiecezjalnej Rady Kapłańskiej, Rady Duszpasterskiej, Komisji Liturgicznej i Komisji Muzyki Sakralnej.